

aki a múlt század végén fegyveres harcot vezetett az angol gyarmatosítók ellen (alakját a későbbi afrikai írók is feldolgozták, többek között F. M. *Mulikita*, S. *Badian*, Ch. *Nokan*, C. *Nénékhaly-Camara*, D. T. *Niane* és L. S. *Senghor* stb.). *Chaka* vezetői és harci sikereiben ördögi erők működését, a sátánnal kötött szerződés romboló hatását látja. Művét ebből kifolyólag a misszió vezetői a pogányság és a mágia apológiájának tartották, ezért sokáig akadályozták kiadását. ○ Haszonlóan hősi tárgyú a kiadatlan *Moshoeshoe* c. regénye is. ○ *Irod.*: O. R. *Dathorne*: Thomas Mofolo and the Sotho Hero (The New African, 1966. szept.); D. P. *Kunene*: The Works of Thomas Mofolo — summaries and critique. A forerunner of 'A digest of African Vernacular Literatures' (1967); R. E. *McDowell*: The Brief Search for an African Hero. The Chaka-Mzilikazi Story in South African Novels (Discourse, 1968); *Keszthelyi T.*: Az afrikai irodalom kialakulása és fejlődése napjainkig (1971). *Kulifay Gyula*

mögilla, megilla <héber 'tekeres'>: Az ókori héber könyv tekeres alakú volt. A qumráni barlangokból nagy számban kerültek elő iratok ebben a formában (→*Holt-tengeri tekercesek*). A zsidó vallásos hagyomány máig megőrizte egyes szent könyvek tekeresalakját (→*Mögillot*); és a tekeres forma archaikus jelleget kölcsönzött olyan műveknek is, amelyek már később, a mai könyvforma kialakulása után keletkeztek. Ha egy középkori család vagy közösség eredetének ősi voltát akarta bizonyítani, történetét tekeresre íratta, ezért a középkortól kezdve a magánszemélyek és a közösségek különleges élményét megőrkítő →*krónika* viselte ezt a címet. Az eredetileg a külső formát jelölő mögilla szó irodalmi műfaj neve lett. Valószínű, hogy a megőrkített esemény évfordulóján családi körben vagy közösségekben felolvasták. ○ A műfaj legnevezetesebb darabjai: 1. *Sámuel Sölisi*, palesztinai liturgiai költő mögillája 1012-ből; 2. *Obadja*, normann prozelita Egyiptomban írt mögillája a 12. sz. elejéről; 3. *Ábrahám ben Hillél* Mögillát Zuta ('Zuta krónika') c. műve Egyiptomból, 1196-ből; 4. az ismeretlen szerzőjű *Mögillát Micrájim* ('Egyiptomi mögilla') 1524-ből. Mind a négy mű kéziratai a →*geniza* különböző gyűjteményeiben, részletekben kerültek elő. ○ *Irod.*: Z. *Malachi*: Studies in Medieval Hebrew Literature (1. Historical — Literary Scrolls, 1971). *Scheiber Sándor*

Mögillot <héber 'tekeresek'>; *Megillot*; *m^egilloð* (tudományos átírás): az

→*Ószövetség* héber →*kánonjának* harmadik részéből (→*Kötubim*) öt tekerestet szokás e néven elkülöníteni, azokat, amelyek öt nagy zsidó vallási ünnep (peszah — maccot; pünkösöd — aratás; böjt Jeruzsálem pusztulásának emlékére; szukkot; purim) idején olvastak fel nyilvánosan. Mind e szertartási szokás, mind pedig az öt könyv elkülönítése e gyűjteménybe, kései eredetű, a *kanonizáció* (→*kánon*) kora utáni. Az ide tartozó öt könyv, az ünnepek sorrendjében: →*Énekek éneke*, *Ruth* könyve, *Síralmak* könyve, *Prédikátor* könyve, *Eszter* könyve. ○ *Irod.*: H. *Ringgren*: Israelitische Religion (1963, 169 skk. old.). *Komoróczy Géza*

mogliazzi: →*mariazi*

mogol irodalom: →*mongol irodalmak*

mogun <'hivatalos feljegyzés'>; *mawgun*: birmán költészeti műfaj, az uralkodó tetteit dicsőítő, ódai hangvételű verses krónika. Az *Ava-korszakban*, a 14. sz. végén alakult ki. Az elsőt *Sin Htwe Njo* írta uralkodója egyik hadjárataról. A későbbi századokban a buddhista papköltők — *Sin Maha Thilavuttha*, *Sin Maha Rahtathara* stb. — az uralkodó iránti hűségre neveltek vele. A 18. sz. végén az ifjú *Navade* művelte. ○ (→*birmán irodalmi formák, óda, krónika*) ○ *Irod.*: *Minn Latt*: Mainstreams in Burmese Literature (New Orient, 1960 — 1966).

Bögös László

mohabbazin: arab utcai jelenet, látványosság. Erősen erotikus hangvételű pantomimikus jelenet volt, vándorló énekmondók kedvelt műsorszám. ○ (→*vásári komédia*) ○ *Irod.*: *Handbuch der Theaterwissenschaft* Emsdetten (1949).

Mohamed; Muhammad <arabul 'a felmagasztalt'>; *Muhammad* (tudományos átírás); *Abú'l Kászim Muhammad ibn 'Abd Alláh* (teljes név) (Mekka, 571 — Medina, 632. jún. 7.): az iszlám vallás alapítója, a →*Korán* szerzője. Az iszlám prófétája a nagy kiterjedésű, időleges lefelőzettel és sivataggal váltakozó Arab-félsziget szülőtte volt. A természet mostohasága szabta meg népének társadalmi-gazdasági életét. Törzsekre oszlova időszaki vándorlásban folytatta nehéz földi létét, amelyet lelki kielégítést nyújtani hivatott pogány szertartásaival enyhített. Babonás hite szerint egy meteorkő leesése Mekka terméketlen völgyébe a törzseket az év szent hónapjában vérbosszú-harcaik megszakítására, gyülekezésre, sőt a törzsek költőinek meghallgatására bírta. A 6 — 7. sz. fordulójára felendült Arábia gazdasági élete, kiterjed-

tek az utak, nagyobb méretűvé vált a közlekedés, fokozódott az árucseré. A mekkai kereskedőkre, akik karavánjaikkal évente ellátogattak a bizánci és perzsa birodalomba, Jemenbe, Egyiptomba, sőt Abesszíniába is, erősen hatott a megismert országok társadalmi, szellemi és vallási élete. Bizáncban a kereszténység, Perzsiában a zoroaszteri dualizmus volt a hivatalos vallás. Arábiában magában számos zsidó törzs élt, sok más törzs pedig már keresztény hitre tért, így a kinyilatkoztatott vallások nem voltak ismeretlenek az arab pusztákon. Sok kereskedő tisztán látta a szomszédos országok gazdaságát, egyeduralmi államszervezetét, az ezzel járó politikai és gazdasági előnyöket és keserű szívvel állította szembe az ország szegénységével, szüntelen törzsi harcaival, babonáival. A kor szelleme behatolt Arábiába, elsősorban Mekka falai közé. Megérett az idő, hogy színre lépjen a korszellem hirdetője: Mohamed. Mivel apja már fia világrajötte előtt meghalt, nagybátyjánál, Abú Tálibnál nevelkedett. Mohamed nagybátyja állatait legeltette, megismerte a pusztai beduinok szokásait, sok babonájukat, melyeket később érett ésszel elvetett. Felcseperedve karavánokhoz szegődött és különböző kereskedők szolgáljaként bejárta Szíriát és Egyiptomot; útjai során bőven volt alkalma a látásra, tapasztalásra. Zsidóktól, keresztényektől sok mindent hallott, ami felkeltette figyelmét, bibliai elbeszéléseket, evangéliumi igehirdetést, hitvitákat, vallási szekták tanait. Írni-olvasni nem tudott (legalábbis az arab hagyomány szerint), de a számjegyeket ismerte, s élénk fantáziája és emlékezőtehetsége gazdag anyagot dolgozott fel agyában. Csak huszonöt éves korában nősült, első felesége, Khadidzsa már negyven éves özvegy volt, amikor megtetszett neki az ábrándos szemű ifjú. Mohamed helyzete megváltozott. Feleségének vagyona független emberré tette és ettől kezdve mint önálló kereskedő járta útjait. Életéről negyven éves koráig alig tudunk többet. Ekkor azonban váratlanul látomások lepték meg, hangokat hallott, amelyek cselekvésre buzdították. Agyában lázas gondolatok születtek: utazásainak tapasztalatai, emlékei formát öltöttek benne: őt szemelte ki Isten, hogy népének prófétája legyen, miként Mózes a zsidóké, Jézus a keresztényeké. Mindkét próféta elítélte a bálványimádást, csodákat művelt és az egyisteniség fogalmát állította és vitte diadalra. A sugallatok megismétlődtek és szavakba ömlöttek, alakot nyertek. A pogánykori költők varázsigeihez, eskümintájához hasonlóan

rövid, rímes prózában (→szadzs) fakadtak ajkáról a fenyegető szólamok. Eleinte maga is révületbe esett a szavak özönétől, azután egyre tudatosabban hinni kezdett hivatásában és tántoríthatatlanul folytatta támadását a bálványimádás és annak minden külsőséges szokása ellen. Ha felháborodást is keltett a mekkai Qoreis törzs körében, eleinte rossz szellem (dzsinn) által megszállottnak tartották, de amikor egyre többen csatlakoztak hozzá és szervezkedni kezdtek, gazdasági kiváltságukat kezdték féltetni, amelyek a pogány hittel megtámasztott, meglevő társadalmi rendszerből fakadtak. A Kába és a bálványok tisztelete biztosította a mekkai oligarchák gazdaságát, uralmát. Mohamed a kiváltságos kereskedő réteget eszmei alapjától akarta megfosztani, amikor a széthúzó, törzsi harcok által szétforgácsolt renddel ellentétben a törzsek megbékélését, a pogánysággal szemben az egyistenhit fejlettebb világnézetét hirdette. A Qoreis törzs a törzsből való kiközösítéssel, halálos fenyegetéssel lépett fel ellene. De az üldözés csak megerősítette hitét. A szegénysorúak tömegesen csatlakoztak hozzá. Az érdekek egyre hevesebben csaptak össze és Mohamed néhány hívével, a mekkaiak életveszélyes fenyegetése elől — Mekkából az északra fekvő Jaszrib városába volt kénytelen menekülni. Itt megértő társakra talált. A jaszribbéliek két törzse ellenséges viszonyban állt egymással, és Mohamedet semleges döntőbíróként (hakam) fogadták Jaszribban, amely ettől fogva *Medinat an-nabí* ('a próféta városa') nevét viselte. A városban számos zsidó élt törzsi szervezetben, az egyistenhit nem volt ismeretlen, így vallási szempontból Mohamed tanain nem ütközött meg Medina lakossága. Sőt, Mekka ellenállását politikai okoknak tulajdonították. Medinában Mohamed helyzete megváltozott. Mekkai híveihez csatlakoztak a medinai „segítők” (anszár), akikkel együtt iszlámon ('odaadás' ti. Istennel szemben) alapuló szoros közösséget szervezett. Egy tágas datolyaszárító csúrt szemelt ki imaháznak, amelynek pitvarában gyűjtötte össze a híveket. A gyülekezésben tartott ima ismeretlen volt a pogány arabok előtt, és ezzel az intézménnyel Mohamed nemcsak a hit bensőségebb voltát juttatta érvényre, hanem ütemes mozdulataival szinte harcászati elemmé fejlesztette. Medinában Mohamed már mint vallási és világi vezető folytatta tevékenységét és stílusa eltért mekkai sugalmainak stílusától. A rövidebb, költői fejezeteket hosszabb, elbeszélő, a napi események kapcsán keletkezett vélemények, nyilatko-

zatok váltották fel. A tan Mohamed medinai tartózkodása folyamán mindinkább gazdagodott és bővült. A mekkaiak támadásai és azok a csaták, amelyeket ellenük kellett folytatnia, politikussá érelték a kezdetben kérelhetetlen igehirdetőt. Mint a zsidó és keresztény vallás eszméiből merítő, meg nem álkuvó újító élesen elítélte a mekkai pogányság Kábatiszteletét. Tanai közé felvette Mária tiszteletét (*Korán* 19. fej.) és az ima irányául Jeruzsálemet jelölte ki (*Korán* 3.41–47). Kis számú közössége azonban csupán a tanból nem tudta magát fenntartani, ezért Mohamed kénytelen volt a Szíriából Mekka felé hazatérő karavánokat megtámadni. A gyülekezeti ima által fegyelmezett hívei Badr mellett szétverték a mekkaiak karavánját és búsás zsákmánnyal tértek haza. A foglyokért váltságdíjat szedett. Az ohodi csatában a mekkaiak győztek és Mohamed maga is megsebesült, de akaratereje nem bémult meg. Hívei eltartásának kényszerűsége további támadások szervezésére bírta. Mint gyakorlati államférfiú, a híveiül szegődött beduinoknak már a földi életben biztosított jutalmat, ha pogány társaik ellen sikeres hadjáratot folytatnak. A támadások sikere növelte táborát, de a mekkaiak megkísérelték, hogy beduinokkal Medinában ostrom alá vegyék a prófétát és híveit. A várháború ritka esemény volt Arábiában, és midőn egy *Szalmán* nevű perzsa sáncépítésre buzdította Mohamedet — e védelmi eszköz ellen a mekkaiak tehetetlenül kénytelenek voltak megveretve visszavonulni. Ekkor érte el Mohamed hadi sikereinek legfontosabb állomását. A csataterén teljes diadalt aratott a pogány arabok fölött. Am felismerte a törzsek feletti közösségi érzés hatalmát, amely eddig a primitív törzsi öntudat formájában szét húzó erőként érvényesült az arabságban, s e felismerés elvezette a megegyezés szükségességének gondolatához. Az ima irányát Jeruzsálemből áttette északra délre, Mekka, a Kába felé. Döntő lépés volt ez, mivel az arabok szemében az idegennek tetsző tant a régi szokásokhoz közelítette. Elfogadta és vallásába iktatta a fekete kő tiszteletét, annak kétszeri körüljárását, a Szafá és Marva dombok közötti hétszeri futást, amiről a mohamedán zarándoklat ezentúl nevét nyerte (hadzs), és az állati áldozatok bemutatását. A pogányság szertartásaiból csupán a bálványok lerombolását rendelte el, amit szigorúan végre is hajtatott. Önmaga is elvégezte (630) a zarándoklatot, a későbbi időkre szentesítvén annak szertartásait. Vallását iszlámnak (szó szerint

'odaadás, alávetés'), Isten akaratában és törvényeiben való megnyugvásnak nevezte és testvéri szeretetre kötelezte mindazokat, akik a törvényt elismerik. Mohamed tanának elfogadásával és az ellenszegülő pusztai törzsek leigázásával megalkult az arab törzsek fölötti közösség, az *umma* ('nép, nemzet'), amely már nem a törzsiség, hanem a vallási egység alapján állt, és az első lépés volt az arab államiság felé. Mohamed 632-ben Medinában meghalt. Maga csak az araboknak szánta vallását és a többi kinyilatkoztatott vallás híveit — ha azok alárendelik magukat és búsás adót fizetnek — megtúrte. A hódítások az arab iszlámot eljuttatták Szíriába, a folyamközi Irakba, Perzsiába, Indiába, nyugat felé Egyiptomba, Észak-Afrikába és a 8. sz. elején Spanyolo.-ba. ○ Mohamed életéről könyvtárnyi irodalom készült, s a tudományos művek mellett számos elfogult író igyekezett hamis képet festeni Mohamedről. Minden kor és világnézet valamilyen szereppel ruházta fel: lángésznek, epileptikusnak, kéjencnek, ravasz vagy böles államférfiként, sőt szocialistaként és szentnek vonul fel előttünk, akinek a lábnyomat láthatják a sziklán, a sok életrajz különböző jelmezeiben. De a próféták sorában mégis ő az egyetlen, akinek életéről megbízható, pozitív adatokat bírunk, és ha életét a töretlen siker szemléletével mérlegeljük, úgy a történelem egyik legnagyobb hőségnek kell tartanunk. ○ *Irod.*: F. P. W. Buhl: *Das Leben Muhammeds* (1930); T. Andrae: *Mohammed, sein Leben und sein Glaube* (1932); W. M. Watt: *Muhammad at Mecca* (1953); uő: *Muhammad at Medina* (1956); uő: *Muhammad: Prophet and Statesman* (1961); R. Blanchère: *Le Problème de Mahomet, Essai de biographie critique du fondateur de l'Islam* (1952); Ibn Ishāq: *Life of Muhammad* (ford. A. Guillaume, 1955); Simon R.: *Az iszlám keletkezése* (1967). *Germanus Gyula*

Móhan Rakés: → *Rakés*, Móhan

Móhan Szingh (Mardan, 1905. okt. 20.—): pandzsábi nyelvű indiai költő. Orvoscsaládban született. Az egyetemen perzsa szakos diplomát szerzett. ○ A modern pandzsábi irodalom egyik vezető egyénisége. Pályája kezdetén a nemzeti függetlenség aktív harcosa volt. A *Pandzs Darjá* (1939—) c. irodalmi folyóirat kiadója. Írásait útkeresés és forradalmi hang jellemzi. Népi motívumokat feldolgozó egyszerű versei igen népszerűek. ○ Főbb verseskötetei: *Szavé pattar* ('Zöld levelek', 1936); *Kaszumbhra* ('Kaszumbhra-virág', 1954); *Vadda velá* ('Hajnal',